

***Problemi sjevernog Jadrana*, sv. 12, Rijeka 2013., 346 str.**

Zavod za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli objavio je 2013. dvanaesti svezak *Problema sjevernog Jadrana*. Glavni je i odgovorni urednik Miroslav Bertoša, uz Tomislava Raukara i Petra Strčića. Sadržaj je sveška podijeljen u tri cjeline: „Radovi sa znanstvenoga skupa povodom 65. obljetnice osnivanja Jadranskoga instituta u Sušaku održanoga u Rijeci 28. svibnja 2010.“, „Rasprave i članci“ te „Ocjene, prikazi i osvrti“. Svaki rad, osim triju prikaza na kraju, sadrži sažetak na hrvatskom jeziku na samom početku te prijevod sažetka na engleski jezik na kraju rada.

Prve stranice časopisa donose riječi predsjednika HAZU-a akademika Milana Moguša sa znanstvenoga skupa održanoga povodom 65. obljetnice osnivanja nekadašnjega Jadranskog instituta, a danas Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci, kojima je istaknuo ideju nekolicine vizionara „da se dozvoli osnivanje naučne ustanove Jadranski institut sa središtem u Sušaku, kojemu će biti zadatak da znanstveno i stručno proučava pitanje Jadranskog primorja i to sa geografsko-historijsko-etnografskog, prometno-ekonomskog i tehničko-urbanističkog stanovišta, te da javno objavljuje rezultate svoga rada.“ Prijedlog je usvojen pa je 28. svibnja 1945. uobličen u vladinu odluku o početku djelovanja Jadranskoga instituta.

U okviru cjeline „Radovi sa znanstvenoga skupa povodom 65. obljetnice osnivanja Jadranskoga instituta u Sušaku održanoga u Rijeci 28. svibnja 2010.“ (5-274) izloženi su radovi s toga skupa podijeljeni na tri tematska bloka. Prvi blok izlaže pet radova o povijesti Instituta/Zavoda (9-81), od kojih je prvi rad Davorina Rudolfa „Povijesni tijek uspostavljanja državne granice između Republike Hrvatske i Talijanske Republike“ (9-25), u kojemu autor izlaže proces uspostavljanja državne morske granice između Republike Hrvatske (prije raspada Jugoslavije) i Talijanske Republike. Potanko opisuje tijek pregovora o jugoslavensko-talijanskoj granici s Pariške mirovne konferencije 1919. – 1920. i u Rapallu 1920. godine. Članak donosi i analizu tijeka pregovora s Pariške mirovne konferencije iz 1946., kao i analizu rada Vijeća ministara vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država, Francuske, Velike Britanije i Sovjetskoga Saveza. Govori se i o ugovoru o miru s Italijom, koji je potpisan u Parizu 1947., a kojim je odlučeno da Italija Jugoslaviji mora ustupiti veći dio područja stečenih nakon 1918. godine. Sporna

teritorijalna pitanja konačno su riješena Londonskim memorandumom 1954. godine. Na kraju su prikazane morske granice između dviju zemalja: izravna državna granica teritorijalnoga mora u Tršćanskom zaljevu i granica između epikontinentalnih pojaseva Hrvatske i Italije (koju je Hrvatska naslijedila nakon raspada Jugoslavije). Na kraju rada autor ističe neriješeno pitanje oko razgraničenja gospodarskoga pojasa Republike Hrvatske (Zaštićeni ekološko-ribolovni pojas, ZERP) s ekološkom zonom Italije te arheološku zonu Italije s morem pod vlašću Hrvatske. Izlaganje je popraćeno i s nekoliko slika o prijedlozima rješenja tih graničnih pitanja.

Drugi je rad Petra Strčića „Od Jadranskog instituta Federalne Hrvatske u Sušaku do Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli (1945. – 2010.)“ (27-45). Autor, jedan od voditelja Instituta/Zavoda, izlaže njegov razvoj od prvoga instituta u Federalnoj Državi Hrvatskoj do sadašnjega Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci te Jadranskoga instituta HAZU u Zagrebu. Rad donosi i uvide u znanstveno-istraživački rad bivših i sadašnjih zaposlenika Instituta/Zavoda.

Rad Marine Vokić Žužul „Šezdeset i pet godina Jadranskog zavoda“ (47-53) naglašava velik stručni i znanstveni prinos generacija znanstvenika Jadranskoga zavoda cjelovitosti Hrvatske. Autorica također izlaže o sudjelovanju članova Zavoda u radu više diplomatskih konferencija te međunarodnih organizacija, kao i o njihovim brojnim monografijama iz područja jadranske problematike. Posebnu je pozornost usmjerila na publikacije Jadranskoga zavoda, u prvom redu na časopis *Usporedno pomorsko pravo – Comparative Maritime Law*, koji već 48 godina neprekinuto izlazi kao jedini časopis u Hrvatskoj namijenjen isključivo pitanjima pomorskoga prava i prava mora.

Rad Sandija Blagonića „Članovi odbora za osnivanje Jadranskog instituta 1945. i voditelji Instituta/Zavoda“ (55-60) donosi kratke biografije članova Organizacijskoga odbora za osnivanje Jadranskoga instituta 1945. godine. Članovi toga odbora bili su Josip Roglić, Vladislav Brajković i Matko Rojnić. U radu nalazimo i biografije te stručni i znanstveni interes voditelja Instituta, odnosno današnjega Zavoda.

Darko Dukovski se u radu „Povijest 19. i 20. stoljeća u djelu suradnika Akademijina instituta/zavoda u Rijeci i Puli“ (61-81) posvećuje analizi i komentiranju povijesnih, stručnih i znanstvenih radova suradnika te ustanove koji tematski i kronološki obrađuju povijesne prilike 19. i 20. stoljeća

na sjevernojadranskom prostoru. Autor ističe znanstveni prinos zaposlenika Instituta/Zavoda cjelokupnoj hrvatskoj historiografiji te zaključuje kako je nezaobilazan za sve koji se bave znanstvenim proučavanjem jadranskoga/sjevernojadranskoga i zapadnohrvatskoga prostora.

Drugi tematski blok prve cjeline donosi 12 radova o znanstvenom i kulturnom djelu preminulih djelatnika Instituta/Zavoda (85-215), što ga čini najopsežnijim dijelom 12. sveska *Problema sjevernog Jadrana*.

Rad Amira Muzura i Vesne Leiner „Uliks Stanger: prilozi za biografiju velikog, neopravdano zanemarenog Istranina“ (85-99) obrađuje život i rad entuzijasta i borca protiv talijanizacije Uliksa Stangera, inače prvoga direktora Jadranskoga instituta u Sušaku. Istaknuo se kao stručnjak za pomorsko pravo, ali i političar. Unatoč tome, njegov život i djelovanje dosad nisu adekvatno istraženi ni prikazani, zaključuju autori.

U radu „Glazbeni put Slavka Zlatića – U povodu 100-godišnjice rođenja 1910. – 2010.“ (101-111) Dušan Prašelj osvjetljuje glazbeni put skladatelja, glazbenoga pedagoga, znanstvenika, publicista i društveno-kulturnoga djelatnika Jadranskoga instituta u Sušaku. Zlatića autor promatra u kontekstu uske povezanosti s još trojicom hrvatskih glazbenih velikana iz istarsko-primorske regije – Matkom Brajšom Rašanom, Ivanom Matetićem Ronjgovim i Josipom Kaplanom. Okosnicu rada čine detalji o suradnji, prožimanju i kreativnim interpretacijama te četvorice glazbenika, koji su svojim djelom sasvim sigurno obogatili glazbeni mozaik hrvatske glazbene kulture. Donose se i kratke biografije četvorice glazbenika.

Članak Marka Medveda „Povijest Crkve u djelu dr. Maksa Peloze (1915. – 1989).“ (113-123) tematizira život, rad i znanstveno djelovanje svećenika Maksa Peloze, koji je bio vrstan crkveni povjesničar, arhivist i paleograf. Autor ističe kako je Pelozina značajan hrvatski historiograf, dok na području riječke crkvene pokrajine spada u najvažnija imena crkvenih povjesničara 20. stoljeća. Donosi pregled Pelozina znanstvenoga opusa te posebno naglašava prisutnost tema iz crkvene povijesti, smatrajući da lik i djelovanje toga povjesničara nisu dovoljno poznati i priznati. Rad također izlaže strukturu nekoliko Pelozinih radova.

Sanja Zubčić u članku „Djelo akademika Branka Fučića (1920. – 1999.) o glagoljskoj baštini“ (125-136) izlaže Fučićev prinos istraživanju hrvatskoglagoljske baštine, koji je podijelila u tri zasebne cjeline: Fučićev rad na epigrafskim spomenicima, zatim rad na pisanim spomenicima i rad na

tzv. primijenjenoj glagolitici. Autorica objašnjava kako je Fučić u znanosti najviše traga ostavio u domeni epigrafskih spomenika pisanih glagoljicom, dok je široj javnosti poznat kao neumoran popularizator hrvatskoglagoljske baštine u širokom rasponu od edukacije do prezentacije. Na kraju rada donosi popis djela o životu i radu Branka Fučića, kao i popis djela kojima je on autor, suautor ili urednik.

Branka Arh priložila je rad „Vanda Ekl (1920. – 1993.)“ (137-150) o povjesničarki umjetnosti koja je tijekom četiri stvaralačka desetljeća istraživala i valorizirala našu kulturnu baštinu i suvremenu likovnost, predstavila brojne hrvatske i strane likovne umjetnike, objavila više od tisuću likovnih kritika i članaka, nekoliko monografija, grafičku mapu *Fluminensia* te knjige *Gotičko kiparstvo u Istri* i *Živa baština*. Od 1952. do 1966. bila je asistentica, pa znanstvena i viša znanstvena suradnica Jadranskoga instituta JAZU u Rijeci te je svojim radom izgradila vrlo čvrsta polazišta budućim proučavateljima umjetnosti riječkoga i istarskoga područja.

Rad Anamari Petranović „Dr. Mirko Zjačić (1912. – 1977.) kao pravni povjesničar/arheograf“ (151-161) uzima u obradu radove i materijale iz Zjačićeva arheografskoga djelovanja. Autorica zaključuje da njegov znanstveni napor i osvrti na pravnopovijesnu dokumentarnu građu predstavljaju vrijedan fond podataka za tematske analize srednjovjekovne i pravne povijesti, i to poglavito istarske, primorske i goranske regije.

Milan Radošević se u radu „Dr. sc. Vjekoslav Bratulić (1911. – 1995.) kao povjesničar Istre“ (163-172) bavi životom i znanstvenim radom pripadnika prve generacije hrvatske historiografije u Istri. Ističe njegovu osebujnu znanstvenu karijeru s više od 80 objavljenih radova, knjiga, prikaza i osvrti o povijesti Istre i općenito zapadne Hrvatske. Naglašava da je Bratulić obnašao i dužnost ravnatelja Jadranskoga instituta u Rijeci, i to pozamašan niz godina, od 1954. do 1980. godine. Navodi kako je upravo za vrijeme Bratulićeva ravnanja Institutom pokrenuta 1969. i Radna jedinica Akademijina zavoda u Puli, što je omogućilo daljnja znanstvena istraživanja istarske povijesti. Njegov je rad svakako postavio stanovite osnove za daljnji razvoj historiografske misli i njezine interdisciplinarnu interpretaciju istarskih povijesnih procesa, a poglavito se to tiče još uvijek aktualnih pitanja oko procesa hrvatskoga nacionalnog razvitka u Istri, razvoja političkoga života i gospodarskih prilika istarskih Hrvata i Slovenaca te njihova djelovanja u emigraciji u međuraću.

Rad Tihomire Stepinac Fabijanić „Etnološko djelo dr. sc. Josipa Milićevića (1933. – 2000.)“ (173–177) izlaže stručni i znanstveni rad istaknutoga hrvatskog etnologa koji je veći dio svojega radnog vijeka proveo u Zavodu za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci istražujući tradicijski način života u Istri, što uključuje teme narodne umjetnosti, rukotvorstva i općenito tradicijskoga gospodarstva. Autorica ističe da je Milićević teren-ski rad smatrao osnovom stručnoga i znanstvenoga djelovanja etnologa, za što je potreban određeni alat i sredstva za rad, kao što su odgovarajuća i suvremena tehnička pomagala – koja nikada do umirovljenja nije dobio. To je imalo za posljedicu gašenje projekta Život i običaji Istre, koji zbog tih problema nikada nije ni zaživio kako je trebao. Na kraju članka donosi se popis Milićevićevih važnijih radova.

Darinko Munić u radu „Doprinos dr. sc. Marka Legovića istraživanju povijesti istarskoga gospodarstva“ (179–184) piše o istraživaču ekonomskih kretanja i procesa u Istri u prošlom stoljeću te upravitelju Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci. Donosi Legovićevu biografiju, kao i popis svih njegovih objavljenih stručnih i znanstvenih radova, u kojima se bavio analizom poljoprivrednih kretanja u Istri te mogućnostima njezina razvoja. Munić ističe da je u Legovićevim radovima glavna preokupacija uvijek bila poljoprivreda, koju je promatrao u njezinim povijesnim mijenama kao temeljima za percepciju i projekte budućega razvoja. Može se reći da je imao doista vizionarske ideje koje bi danas svakako valjalo uključiti u perspektive razvoja kako jedne regije tako i zemlje u cijelosti.

U radu „Historiografsko i arhivsko djelo dr. Danila Klena“ (185–196) Maja Polić obrađuje bogato djelo povijesnoga i arhivskoga znanstvenoga i stručnoga djelatnika Danila Klena (1910. – 1990.). Bio je predavač na Pravnom fakultetu u Zagrebu, znanstvenik Jadranskoga instituta JAZU, zatim profesor na Ekonomskom fakultetu u Rijeci, direktor Historijskoga arhiva u Rijeci i dr. Autorica donosi njegovu biografiju te popis znanstvenoistraživačkih interesa, koji su bili široki i raznovrsni, od tema pravno-povijesnoga i gospodarsko-povijesnoga aspekta života srednjovjekovnih ljudi preko pomorske tematike, zatim proučavanja povijesti gradskih i seoskih naselja, gospodarskoga kretanja u području industrijskoga poduzetništva, političke i kulturne povijesti, kartografije pa sve do studija demografske i slične tematike te korespondencije. Polić ističe da je iznimno zapažen i Klenov stvaralački udio u razvoju arhivske službe i arhivistike u Hrvatskoj i šire. Iz svih navede-

nih područja Klen je objavio više od stotinu i pedeset radova. Zaključuje da je Klen, uz akademika Luju Margetića, zasigurno jedan od najznačajnijih stručnjaka za stariju povijest Hrvatske, osobito kvarnerskoga i istarskoga područja te jedan od najboljih poznavatelja arhivske građe na tom prostoru.

Mihael Sobolevski u radu „Dr. sc. Antun Giron kao povjesničar zapadne Hrvatske u XX. stoljeću“ (197-204) donosi osnovne biografske i bibliografske činjenice o Gironovu djelovanju u Zavodu za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci od 1981. do 2001. godine. Ono se ogledalo u objavljivanju znanstvenih i stručnih radova u mnogobrojnim časopisima i zbornicima, sudjelovanju na znanstvenim skupovima, kao i radu u uredništvima pojedinih edicija. Autor ističe kako izrada cjelovite bibliografije Gironovih radova tek predstoji, što zahtijeva težak posao istraživanja, prikupljanja i definiranja jer je objavljivao radove u mnoštvu časopisa i zbornika, kao i raznih glasila (osobito u dnevnom tisku, prije svega u riječkom *Novom listu*). Sobolevski navodi da se radi otprilike o 250 radova koji uključuju knjige, studije, kritički obrađenu građu, pregledne članke, prethodna priopćenja, recenzije, osvrte, bilješke, kataloge i sl.

„Znanstveni i kulturni rad mr. sc. Darka Dekovića“ (205-215) rad je Mirjane Crnić Novosel u kojemu izlaže znanstvena postignuća filologa, književnika i dugogodišnjega predsjednika riječkoga ogranka Matice hrvatske, koji je u prvom redu bio prepoznatljiv po svojim radovima o glagoljaškoj djelatnosti na hrvatskim prostorima. Autorica donosi kratku biografiju Dekovićeve života i rada te ističe da je otkrio, obradio i objavio više glagoljičnih rukopisa i natpisa te je svojim iscrpnim i sveobuhvatnim radom pokazao vrlo dobro poznavanje složene teme glagoljaštva, osobito riječkoga, i to u filološkoj i historiografskoj dimenziji. Deković se također bavio i nekim pitanjima hrvatskoga standardnog jezika, kao i pjesništvom. Autorica se dotiče i Dekovićeve angažmana kao društvenoga i kulturnoga djelatnika. Naime, za vrijeme Hrvatskoga proljeća Deković je uhićen i pritvoren kao predsjednik Kluba sveučilištaraca i član Upravnoga odbora riječke Matice hrvatske s još trojicom studenata pod optužbom da je s kolegama pripremao napad na društveno uređenje tadašnje Jugoslavije. Zbog svoje je domoljubne djelatnosti i katoličkoga određenja bio najteže osuđeni student, bilo mu je uskraćeno napredovanje, a dijelom i studiranje te mu je sudskom odlukom bilo strogo zabranjeno javno nastupiti ili objaviti bilo što u tisku. Nakon obnoviteljske sjednice Upravnoga odbora središnjice Matice hrvatske u

Zagrebu, koncem 1989. obnovljen je i riječki ogranak, a Deković postaje njegovim predsjednikom i pročelnikom Razreda za filologiju. Autorica navodi da je Deković bio neumoran u traganju za glagoljskim dokumentima te je oduvijek bio uvjerenja kako je glagoljsko slovo osobit biljeg hrvatskoga identiteta. Zapravo je do kraja svojega života kroz sva polja djelovanja ostao predan očuvanju hrvatskoga identiteta, što autoricu navodi na zaključak da je Deković oduvijek bio iskren domoljub, potpuno usmjeren na Hrvatsku.

Nakon izlaganja posvećenih povijesti Instituta i znanstvenom djelu njegovih preminulih znanstvenika slijedi treći tematski blok u okviru prve cjeline „Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli 2010. godine“ (217-274). U njemu su izložena dva rada, odnosno izvješća, koja zapravo čine jednu cjelinu.

Prvo je izvješće Sanje Holjevac „Znanstvenoistraživački rad sadašnjih djelatnika Akademijina Zavoda za povijesne i društvene znanosti u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli“ (219-226). U njemu autorica izlaže u kratkim crtama ključne točke znanstvenoistraživačkoga rada onih djelatnika Akademijina Zavoda u Rijeci i njegove Područne jedinice u Puli koji su djelovali 2010., u vrijeme održavanja znanstvenoga skupa povodom 65. obljetnice njegova osnivanja.

Izvješće „Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli od 2001. do 2010. godine“ (227-274) Hane Lencović i Nine Spicijarić Paškvan donosi prikaz djelatnosti Zavoda te njegovih djelatnika od 2001. do 2010. godine. Autorice na kraju rada sumiraju čitavu djelatnost Zavoda, iz čega se vidi da je u deset godina objavljeno 346 radova, od čega 13 knjiga, 140 znanstvenih i 96 stručnih članaka, 97 ocjena, prikaza i nekrologa te mnogo naslova iz područja populariziranja znanosti i struke. Istaknuto je kako je održano i mnogo priopćenja i predavanja, a djelatnost se odvijala u Hrvatskoj i inozemstvu.

U sljedećoj, ujedno i drugoj tematskoj cjelini sveska, „Rasprave i članci“ (275-324), objavljena su dva rada.

Alojz Štoković napisao je članak „Leopold Bogdan Mandić, hrvatski svetac kapucinskog reda“ (277-288), koji predstavlja kratak osvrt na povijest kapucinskoga reda na istarskom poluotoku. Autor navodi da je od svih mjesta u Istri koja se spominju kao središta koja se mogu povezati s djelovanjem kapucina, jedino sigurno da je to bilo u Vodnjanu. Sve drugo su samo marginalne informacije koje zasad nemaju čvrsta uporišta u arhivskim vrelima.

Rad Branka Kukurina „Prilozi za povijest školstva na području Općine Matulji za vrijeme talijanske fašističke okupacije 1920.-1943.“ (289-324) donosi izvješće o stanju u školstvu na području Općine Matulji za vrijeme talijanske uprave. U to je vrijeme Općina Matulji bila premrežena talijanskim dječjim vrtićima i školama, kojima je primarna funkcija bila odnarođivanje hrvatske djece i indoktrinacija fašističkim sadržajima. Autor svoje tvrdnje potkrepljuje podacima iz školskih imenika sačuvanih u Državnom arhivu u Rijeci te svjedočenjima još živih učenika talijanskih fašističkih škola. Na kraju rada priloženo je i nekoliko slika pojedinih mjesta u Istri toga doba.

Treća tematska cjelina „Ocjene, prikazi i osvrti“ (325-338) sadrži tri prikaza. Maja Polić prikazala je knjigu Slavena Bertoše *Osebnost mjesto austrijske Istre: Lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku* (327-329), Hana Lencović objavljenu doktorsku disertaciju Jurja Dobrile *De confessione sacramentali* (330-335), a Mihovil Dabo zbornik *Epidemične bolesti v Istri v 19. in 20. stoletju / Le malattie epidemiche in Istria tra '800 e '900 / Zarazne bolesti u Istri tijekom 19. i 20. stoljeća. Prispjevki s Študijskeg dneva / Relazioni della Giornata di studio, Izola – Isola, 6. 10. 2009.* (336-338).

Dvanaesti svezak *Problema sjevernog Jadrana* predstavlja važan znanstveni i spoznajni prinos hrvatskoj znanstvenoj zajednici i njezinim članovima koji se bave različitim problemima i pitanjima vezanim za Istru i općenito sjeverni Jadran. Međutim, značaj časopisa općenito, pa tako i ovoga sveska, nije ograničen samo na hrvatsku znanstvenu zajednicu; on može biti relevantan za pojedina istraživanja znanstvenika i u inozemstvu, a posebno u susjednim Sloveniji i Italiji. Naročito može biti koristan za komparacijska proučavanja Istre i sjevernoga Jadrana s nekim drugim krajevima Hrvatske. Različitost tema koje se kreću od historiografije, geografije, etnografije, preko jezika pa sve do ekonomije, gospodarstva, obrazovanja sasvim sigurno mogu izazvati zanimanje različitih stručnjaka i znanstvenika koji u ovom svesku mogu pronaći relevantne informacije i korisne rezultate za vlastita istraživanja. Posebno je dragocjen drugi tematski blok u okviru prve cjeline koji donosi 12 radova o znanstvenom i kulturnom radu te djelu preminulih djelatnika Instituta/Zavoda jer je na jednom mjestu okupljen cjelokupan doseg njihova znanstvenoga napora. U ovome dijelu časopisa mlađi naraštaji znanstvenika mogu pronaći čvrsto uporište, oslonac pa i svojevrsnu uputu za neka buduća istraživanja i znanstvene prinose.